

Warszawa, dnia 30 lipca 2015 r.

KMP.571.8.2015.MKu

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Zakładu Karnego w Gębarzewie
dotyczącej stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej: OPCAT) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 7-8 maja 2015 r., do Zakładu Karnego w Gębarzewie (zwanego dalej: zakładem, ZK lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej KMP lub mechanizmem): Dorota Krzysztoń (kryminolog), Rafał Kulas i Marcin Kusy (prawnicy). Ponadto oceny pod kątem dostosowania jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością dokonali przedstawiciele Fundacji *Polska bez barier*: Anna Rutz i Maciej Augustyniak – eksperci KMP.

Celem wizytacji prewencyjnej było sprawdzenie stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością, osadzonych w zakładzie, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem. Inne kwestie dotyczące osób pozbawionych wolności, ujawnione przy okazji wizytacji, zostały opisane w pkt 13 niniejszego Raportu.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z płk Robertem Józwiakiem – dyrektorem ZK oraz jego zastępcami;
- dokonano oglądu terenu jednostki, pomieszczeń przeznaczonych do wspólnego użytku przez osadzonych (m.in. sale widzeń, świetlice), cel wskazanych jako dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością, izb chorych;

- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osobami pozbawionymi wolności oraz z pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- zapoznano się z dokumentacją zakładu.

W czasie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną, użyto dalmierza oraz sprawdzono przystosowanie jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Przedstawiciele KMP poinformowali dyrektora zakładu oraz jego zastępców o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem jednostki.

Wszystkie normy dotyczące wymiarów ustalone zostały zgodnie ze standardami planowania dostępności i uznane za optymalne dla odpowiedniego dostosowania placówek wizytowanych przez przedstawicieli KMP.

2. Legalność pobytu i prawidłowość rozmieszczenia osadzonych

Wizytowany zakład jest jednostką przeznaczoną dla skazanych dorosłych odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy oraz dla skazanych młodocianych z wydzielonym oddziałem typu półotwartego. Ponadto w jednostce działa oddział terapeutyczny dla osób uzależnionych od alkoholu. Zgodnie z *zarządzeniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 55/13 z dnia 20 grudnia 2013 r.* zakład jest jednostką przeznaczoną m.in. dla skazanych poruszających się na wózku inwalidzkim.

Pojemność zakładu wynosi 605 miejsc. Podczas wizytacji w jednostce przebywało 554 osadzonych. Przegląd wybranej przez przedstawicieli KMP dokumentacji, nie ujawnił nieprawidłowości związanych z podstawami prawnymi ich pobytu w ZK.

W zakładzie znajdują się trzy cele wyznaczone do osadzania w nich osób z niepełnosprawnością. Znajdują się one w pawilonie A, E oraz F. Dodatkowo jedna z dwóch izb chorych została dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Tymczasem podczas oglądu jednostki, wizytujący ustalili, iż osoba z niepełnosprawnością ruchową (poruszająca się o kuli) przebywała w zwykłej celi mieszkalnej (nr 130, pawilon F), podczas gdy w celi z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnością ruchową przebywał osadzony ze względu na chorobę somatyczną, który z kolei powinien przebywać w izbie chorych. Reprezentanci KMP zalecają

umieszczanie osób z niepełnosprawnością ruchową w celi przystosowanej do ich potrzeb oraz wykorzystywanie wszystkich cel zgodnie z przeznaczeniem.

3. Traktowanie

Z obserwacji pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: BRPO), poczynionych podczas wizytacji wynika, że atmosfera panująca w jednostce jest dobra. Wizytujący nie odebrali sygnałów świadczących o niewłaściwym traktowaniu osadzonych z niepełnosprawnością, mających związek z ich stanem zdrowia. Osadzeni ci wskazywali wręcz na przychylny stosunek oddziałowych, wychowawców i personelu medycznego. Według ich relacji kadra kierownicza jednostki systematycznie wizytuje cele mieszkalne i niezwłocznie załatwia zgłaszane przez osadzonych sprawy. Ponadto wszystkie cele mieszkalne wizytowane są na bieżąco przez wychowawców oddziałów.

Na pochwałę wizytujących zasługuje inicjatywa wychowawcy w pawilonie A oraz pielęgniarzy, którzy zorganizowali pomoc sprawnych osadzonych przy sprzątanii cel, w których osadzeni są niepełnosprawni ruchowo oraz dodatkową kąpiel dla osób mających problemy w poruszaniu się. Inicjatywa ta świadczy o zrozumieniu sytuacji osadzonych z niepełnosprawnością, ich potrzeb oraz indywidualnym podejściu wymienionego personelu do skazanych.

Z informacji udzielonych przez kierownictwo jednostki, potwierdzonych podczas rozmów indywidualnych wynika, że osoby poruszające się na wózku inwalidzkim nie są poddawane kontroli osobistej. Przedstawiciele mechanizmu, nie negując przyjętego w zakładzie rozwiązania, podkreślają, iż w przypadku przeprowadzania kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością powinna ona uwzględniać stopień i rodzaj niepełnosprawności, co z fizycznych względów, różni się od działania, jakie ma miejsce w przypadku innych osadzonych. W zastanej sytuacji, wobec braku zasad w opisywanym zakresie, może dojść do naruszenia godności osoby kontrolowanej. Zaznaczyć należy, że ta sprawa dotyczy zarówno osób osadzonych, jak i je odwiedzających. Mając na względzie powyższe, pracownicy BRPO uznają to zagadnienie za problem systemowy, wymagający opracowania ogólnych zasad przeprowadzania kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością, uwzględniających również konieczność dokonywania jej przez odpowiednio przeszkolonych funkcjonariuszy Służby Więziennej.

W latach 2014 – 2015 do dnia wizytacji w jednostce nie odnotowano przypadków samooagresji dokonanych przez osoby z niepełnosprawnością.

Negatywna uwaga rozmówców dotycząca kwestii traktowania ich przez pracowników ZK, nie miała związku z faktem niepełnosprawności, stąd zostały opisane w pkt 13 niniejszego raportu.

4. Dyscyplinowanie

Z informacji przekazanych przez władze zakładu przedstawicielom mechanizmu wynika, że w latach 2014-2015 do dnia wizytacji żadna osoba z niepełnosprawnością nie była ukarana dyscyplinarnie karą umieszczenia w celi izolacyjnej.

Spośród osadzonych, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, żaden nie zgłaszał zastrzeżeń w obszarze dyscyplinowania.

5. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie nr 11/2015 Dyrektora Zakładu Karnego w Gębarzewie z dnia 31 marca 2015 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego obowiązującego w Zakładzie Karnym w Gębarzewie (dalej: porządek wewnętrzny). Jego treść opracowana została w sposób zrozumiały i czytelny.

Tablice na których udostępnia się informacje dla osadzonych umieszczone są zbyt wysoko, podobnie jak skrzynki na korespondencję do organów międzynarodowych oraz na sprawy penitencjarne. Uniemożliwia to osobom na wózku zapoznanie się z treścią informacji oraz skorzystanie z wymienionych skrzynek. Przyjmuje się, iż ich dolna krawędź nie powinna znajdować się wyżej niż 120 cm.

Wprawdzie znajdujące się na tablicach informacje dla osadzonych (m.in. adresy instytucji stojących na straży praw człowieka) mają wyłącznie formę wizualną, z pominięciem formy dotykowej, uwzględniającej sytuację osób niewidzących i niedowidzących, jednak osoby z niepełnosprawnością sensoryczną w tym obszarze, mogą zapoznawać się z niezbędnymi dla nich wiadomościami za pośrednictwem wychowawców, starszych celi i radiowęzła, który funkcjonuje w placówce.

Osadzeni mają dostęp do aktualnych aktów prawnych, orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, dzięki działającemu w jednostce stanowisku elektronicznego dostępu do internetowych baz danych oraz pomocy wychowawców, drukującym na ich życzenie potrzebne materiały z Internetu. Stanowisko komputerowe należy dostosować do potrzeb osoby niedowidzącej.

W jednostce nie korzysta się z pętli indukcyjnych. W przypadku osadzenia w zakładzie osób niesłyszących lub niedosłyszących, dysponujących odpowiednimi aparatami słuchowymi, wskazane jest umożliwienie im możliwości skorzystania z systemu wspomagania słuchu. Podobnie potrzebne w takim przypadku będzie zapewnienie dostępności tłumacza polskiego języka migowego (co może się odbywać również za pośrednictwem Internetu czy elektronicznych translatorów).

6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Skazani i ukarani mają prawo prowadzić rozmowy telefoniczne na własny koszt, korzystając z samoinkasujących aparatów telefonicznych znajdujących się w oddziałach mieszkalnych, w których są zakwaterowani, zgodnie z porządkiem wewnętrznym. Osadzeni nie zgłaszali uwag, co do częstotliwości wykonywanych połączeń. Zwrócenia uwagi wymaga zbyt duża wysokość, na jakiej umieszczone zostały aparaty telefoniczne. Przyjmuje się bowiem, że najwyżej umieszczony przycisk telefonu samoinkasującego nie powinien znajdować się na wysokości większej niż 120 cm.

W zakładzie wydzielone zostały dwa kompleksy widzeń: dla skazanych umieszczonych w pawilonie F (odział typu półotwartego) oraz dla pozostałych (skazani odbywający karę w zakładzie typu zamkniętego). W pawilonie F (dwukondygnacyjnym) do poziomu sal widzeń prowadzi pochylnia. Sale posiadają wystarczającą przestrzeń manewrową i drożne ciągi komunikacyjne. Jednakże toaleta w sali widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej, jest pozbawiona udogodnień dla osób z niepełnosprawnością ruchową oraz jest niedostępna dla osób poruszających się na wózkach. Na ogólnej sali widzeń znajduje się toaleta z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnością ruchową. Jednakże muszla ustępowa zamontowana została zbyt nisko (prawidłowa wartość: 45-50 cm), zaś dostęp do niej zapewniony jest tylko z jednej strony. Bariery obok muszli były poluzowane i umieszczone na zbyt niskiej wysokości (prawidłowa wartość to 70 cm – 85 cm). Lustro zaś powinno być umieszczone od wysokości umywalki do min. 200 cm. W umywalce zastosowano baterie dogodną dla osób ze słabszymi rękami. W toalecie brakuje instalacji przyzywowej.

W kompleksie sal widzeń dla zakładu zamkniętego również zachowana została odpowiednia przestrzeń manewrowa i drożne ciągi komunikacyjne. Jednakże ograniczenie w postaci szczebla przy stołach może uniemożliwić osobom na wózkach schowanie nóg. Szczebel ten znajduje się na wysokości 60 cm. Wysokość umożliwiająca pełen dostęp do stolika to 70 cm.

W obu kompleksach widzeń eksperci mechanizmu zwrócili również uwagę na zbyt wysokie umiejscowienie blatu kantyny, wskazując 90 cm jako prawidłową wysokość obniżenia.

Stanowisko komputerowe z dostępem do BIPu umożliwia kontakt z bliskimi za pomocą komunikatora *Skype*.

7. Prawo do ochrony zdrowia

W skład personelu medycznego zatrudnionego w zakładzie wchodzi dwóch lekarzy ogólnych, psychiatra oraz stomatolog. Dodatkowo konsultacje medyczne w ambulatorium prowadzi lekarz medycyny pracy, ortopeda, okulista i neurolog.

Przyjęcia lekarskie odbywają się od poniedziałku do piątku, zgodnie z porządkiem wewnętrznym. W przypadku wystąpienia potrzeby konsultacji lekarzy innych specjalizacji, osadzeni przewożeni są do służby zdrowia poza jednostkę.

Gabinety lekarskie znajdują się w każdym pawilonie mieszkalnym. Eksperci KMP nie mieli zastrzeżeń co do ich dostępności dla osadzonych z niepełnosprawnością.

Zastrzeżenia ekspertów wzbudził stan dostosowania izby chorych do potrzeb osób mających problem z poruszaniem się. Zwrócili oni uwagę na: zbyt wysokie zamontowanie włącznika światła (prawidłowa wartość: 90-120 cm), zbyt niskie umieszczenie poręczy przy muszli ustępowej (prawidłowa wartość to 70 cm-85 cm), niewystarczającą przestrzeń manewrową (prawidłowa wartość to 150 cm X 150 cm), brak instalacji przyzywowej, nieprawidłową wysokość lustra (lustro powinno być zamocowane od poziomu umywalki do min. 200 cm), zbyt niskie zainstalowanie poręczy przy umywalce (prawidłowa wartość to od 80 cm do 95 cm). Łóżka w izbie chorych nie posiadały regulacji wysokości, zaś wysokość klamki okiennej i szafek uniemożliwia korzystanie przez osoby na wózkach.

Wskazać w tym miejscu należy, iż druga izba chorych w jednostce nie jest dostosowana do potrzeb osób poruszających się na wózkach, co jest niezgodne z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 lipca 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu leczniczego dla osób pozbawionych wolności (Dz. U. z 2012 r., poz. 808).

8. Warunki bytowe

Zgodnie z opinią ekspertów, poruszanie się po jednostce jest miejscami utrudnione dla osób z niepełnosprawnością ruchową, w szczególności poruszających się na wózkach. Nie zastosowano udogodnień dla osób niewidomych i słabowidzących. Komunikacja pionowa odbywa się głównie po schodach, nieoznaczonych kontrastowo, nieposiadających poręczy po obu stronach. Część drzwi na terenie obiektu jest węższa niż 90 cm. Dodatkowo osoby z niepełnosprawnościami mają utrudniony dostęp do spacerów (nierówna nawierzchnia na zewnątrz, schody, progi). Z rozmowy z pracownikami zakładu wynika, iż osoby z niepełnosprawnościami mogą być noszone po schodach, jeśli będzie taka potrzeba. Jednakże taka praktyka poważnie ogranicza samodzielność osób z niepełnosprawnością. Szczególnie rażący w tej kwestii jest brak windy i podnośników pionowych w budynku F (budynek oddany do użytku w 2008 roku). W budynku tym dobrą praktyką jest zastosowanie wzoru posadzki wyraźnie (kontrastowo) zaznaczającego ciąg komunikacyjny.

Cele uznane przez kierownictwo jednostki za dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością znajdują się w pawilonie A, E i F.

Pawilon A

Wejście do celi ma szerokość powyżej 90 cm. Przestrzeń manewrowa przy łózkach po jednej stronie wynosi 86 cm w najwęższym miejscu. Jest ona niewystarczająca, gdyż jak wspomniano już wyżej, powinna ona wynosić 150 cm x 150 cm. Wysokość łóżek nie jest regulowana. Szafki umieszczone są zbyt wysoko (prawidłowa wartość to max. 135 cm). Wejście do kąpika sanitarnego ma odpowiednią szerokość (90 cm), a otwarcie drzwi nie wymagają użycia znacznej siły. Muszla ustępowa ma zbyt niską wysokość (wartość poprawna to 45 cm - 50 cm). Barierki obok muszli były poluzowane i umieszczone za nisko (prawidłowa wysokość to 70 cm – 85 cm). Niezapewniona została prawidłowa przestrzeń manewrowa przed muszlą klozetową. Lustro powinno być umieszczone od wysokości umywalki do min. 200 cm. Umywalka jest zbyt mała i nie zapewnia miejsca na nogi osoby poruszającej się na wózku. Nie zastosowano ponadto baterii dogodnej dla osób ze słabszymi rękami. W kąpiku brakowało instalacji przyzywowej.

Kąpiel osadzonych odbywa się w łaźni. Wskazane jest trwale zamontowanie siedziska pod prysznicem oraz obniżenie poręczy do maksymalnej wysokości 75 cm.

Wątpliwości ekspertów wzbudziło również bardzo nierówne dojście do placu spacerowego. Ciąg komunikacyjny wyłożony jest miejscowo zbyt wąską płytą chodnikową, zaś wysoki próg uniemożliwia osobie na wózku samodzielne pokonanie (prawidłowa wartość to max. 2 cm). Ławka na placu spacerowym pozbawiona jest poręczy i oparcia, co może sprawiać kłopot osobom poruszającym się o kulach.

Pawilon E

Pochylnia prowadząca do budynku E pozbawiona jest spocznika i poręczy po prawej stronie. Jest to rozwiązanie niezgodne rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2002 r. Nr. 75, poz. 690). Przed drzwiami prowadzącymi do budynku E znajduje się nachylenie o długości 121 cm i kącie nachylenia 12%, jednakże przez brak płaskiej powierzchni bezpośrednio przed drzwiami wejście na wózku jest utrudnione. Krata za drzwiami wejściowymi do pawilonu jest zbyt wąska (prawidłowa wartość to 90 cm). Szerokość ciągów komunikacyjnych w pawilonie jest prawidłowa.

Wejście do celi jest nachylone (15% na długości 30 cm), co może sprawiać problemy osobom poruszającym się na wózkach. Przestrzeń manewrowa przy łózkach jest niewystarczająca. Wysokość łóżek nie jest regulowana. System przyzywowy umieszczony został zbyt wysoko (prawidłowa wysokość do pomiędzy 80 cm a 120 cm).

Drzwi do kąpika sanitarnego nie wymagają użycia znacznej siły. Wysokość muszli ustępowej jest prawidłowa, jednakże dostęp do niej możliwy jest tylko z jednej strony – ograniczenie przez barierkę. Bariereki obok muszli umieszczone są na nieodpowiedniej wysokości (prawidłowa wartość to 70 cm – 85 cm). Przestrzeń manewrowa przed muszlą jest zbyt mała. Lustro powinno być umieszczone od wysokości umywalki do min. 200 cm. Umywalka jest zbyt mała, nie zapewnia miejsca na nogi. Nie zastosowano baterii dogodnej dla osób ze słabszymi rękami. W kąpiku brakuje instalacji przyzywowej.

Wejście do łazienki jest zbyt wąskie (prawidłowa wartość to min. 90 cm). Zamontowano w niej ławkę bez poręczy, co może sprawiać kłopot osobom np. poruszającym się o kulach. W łazience jest zbyt wąski ciąg komunikacyjny prowadzący pod prysznic oraz zbyt małą przestrzeń manewrową pod prysznicem. Wskazane jest zamontowanie pod prysznicem krzeselka, obniżenie przycisku włącznika wody (prawidłowa wysokość to 80 cm do 90 cm) oraz wysokości poręczy (prawidłowa wysokość to od 75 cm).

Place spacerowe przy pawilonie E posiadają dogodny dostęp z równą nawierzchnią. Niestety, by dostać się na któryś z placów należy pokonać wysoki próg i nachylenie za progiem (prawidłowa wartość to max. 2 cm). Dodatkowym utrudnieniem jest kratka położona bezpośrednio za nachyleniem poniżej poziomu nawierzchni. Powierzchnia placu jest równa. Osoby poruszające się np. o kulach nie mają możliwości skorzystania z udogodnień na żadnym z placów spacerowych. Nigdzie bowiem nie zastosowano ławek, posiadających oparcie dla pleców i rąk. By przesiąść się na ławkę trzeba opuścić utwardzoną nawierzchnię.

Ponadto w omawianym pawilonie wejścia do pokoju wychowawcy, salki terapeutycznej i gabinetu psychologa są za wąskie, dodatkowo w dwóch ostatnich pomieszczeniach zamontowano zbyt wysoki próg (prawidłowa wartość to do 2 cm).

Pawilon F

Do budynku F prowadzi pochylnia. Przed wejściem zamontowany jest próg z dużą nierównością. Z poziomu, do którego prowadzi pochylnia, można dostać się do jadalni i kompleksu sal widzeń. Cella z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnością ruchową została umieszczona na wyższym poziomie. Jedyna droga dotarcia do niej prowadzi po schodach. Na poziom pierwszy prowadzą schody bez oznaczeń kontrastowych, z poręczą tylko po jednej stronie. Jednakże za pomocą wykładziny wyraźnie oznaczone zostały ciągi komunikacyjne.

W celi zapewniono odpowiednią przestrzeń manewrową przy łóżkach. Wysokość łóżek nie jest regulowana. W kącie sanitarnym zamontowano zbyt wysoki włącznik światła, zaś zbyt nisko muszlę ustępową. Dostęp do muszli zapewniony jest tylko z jednej strony. Wskazane byłoby zamontowanie dwóch symetrycznych poręczy (zamiast trzech). Przestrzeń przed muszlą jest zbyt mała, nie wynosi wymaganych min. 150 cm x 150 cm. Lustro powinno być umieszczone od wysokości umywalki do min. 200 cm. Również w tym kącie nie zastosowano baterii dogodnej dla osób ze słabszymi rękami. Brakuje w nim również instalacji przyzywowej dostępnej z każdej wysokości. Podajnik na papier toaletowy zamontowany jest zbyt wysoko.

W stołówce zapewniono odpowiednią przestrzeń manerową oraz drożne ciągi komunikacyjne.

Zgodnie z wyjaśnieniami dyrektora, w przypadku konieczności przewozu osób poruszających się na wózkach i leżących, organizowane jest przetransportowanie karetką pogotowia, a koszt transportu pokrywa zakład ze środków własnych.

9. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

Osadzeni mogą spędzać wolny od obowiązków czas w celach i w świetlicach oglądając TV, czytając udostępniane w bibliotece książki i prasę, korzystając z boisk sportowych oraz salek gimnastycznych. Udział w zajęciach sportowych uzależniony jest od opinii lekarza. Dodatkowo w świetlicach odbywają się zajęcia w formie Klubu Dobrej Książki, Dyskusyjnego Klubu Filmowego, turniejów i quizów.

Każdy osadzony ma prawo korzystać z książek znajdujących się w bibliotece jednostki. W oddziałach znajdują się punkty biblioteczne lub osadzeni składają indywidualne zamówienia z katalogu książek. Dodatkowo osadzeni mają stały dostęp do prasy (Super Express, Fakt, Gazeta Wyborcza, Nasz Dziennik, Gazeta Polska). Wskazane jest wyposażenie biblioteki w audiobooki.

Realizowane w zakładzie programy z zakresu kulturalno – oświatowego, kierowane są zarówno do skazanych, jak i tymczasowo aresztowanych. W latach 2014 - 2015 osadzeni ci brali udział w programach: „Przystanek kultury”(dla skazanych i tymczasowo aresztowanych), program edukacyjny „Radiowiec” (dla tymczasowo aresztowanych) oraz całoroczny program „Rodzina” (dla skazanych). Dodatkowo, realizowany jest program „Rekreacja ruchowa = zdrowie”, promująca higienę i zdrowy tryb życia.

W ramach programów readaptacji społecznej prowadzone są oddziaływania indywidualne, jak i grupowe. W dniach wizytacji w jednostce realizowanych było 16 programów dla skazanych, m.in: przeciwdziałania agresji i przemocy, przeciwdziałania uzależnieniom oraz nadużywania alkoholu i używaniu narkotyków, przeciwdziałania prokryminalnym postawom, kształtowania umiejętności społecznych, integracji rodzin.

Z rozmów z osadzonymi wynika, że osoby starsze i niepełnosprawne niechętnie korzystają z zajęć k-o oraz programów resocjalizacyjnych. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają podejmowanie działań na rzecz większej aktywności wśród osadzonych z wymienionych grup.

10. Zatrudnienie oraz nauczanie

Zgodnie z wyjaśnieniami administracji, osoby z problemami ruchowymi, wykazujące chęć w kierunku podjęcia pracy, mogą być kierowane do prac zgodnie z opinią lekarza. Przyjęta w jednostce praktyka jest zgodna ze stanowiskiem przedstawicieli mechanizmu, którzy każdorazowo zwracają uwagę na to, że osoby niepełnosprawne powinny mieć taki sam dostęp do pracy jak osoby sprawne, a jedyną

ewentualną barierą w tym zakresie może być orzeczenie lekarskie niedopuszczające do pracy na konkretnym stanowisku proponowanym przez jednostkę penitencjarną. Jednakże w dniach wizytacji, wśród osadzonych nie było zatrudnionych osób z niepełnosprawnością, co może budzić wątpliwości dotyczące faktycznego dostępu osób z niepełnosprawnością do pracy.

Wizytującym przekazano, że organizacje i instytucje współpracujące z zakładem nie ograniczają i nie dyskryminują osób z dysfunkcjami fizycznymi w dostępie do organizowanych przez siebie spotkań, ale też nie skupiają swojej aktywności na osobach z niepełnosprawnością.

W latach 2014 – 2015 wśród uczestników kursów zawodowych, zorganizowanych przez jednostkę, nie było osób z niepełnosprawnością.

11. Personel

Według przedstawionych wizytującym informacji, wszyscy funkcjonariusze działów: ochrony i penitencjarnego posiadają odpowiednie do pełnionych funkcji kwalifikacje i pogłębiają wiedzę w ramach dodatkowych kursów zawodowych.

W zakresie szkoleń z radzenia sobie ze stresem przeszkolonych zostało 7 funkcjonariuszy.

Mając na względzie przeznaczenie jednostki, przedstawiciele KMP zalecają objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej, zatrudnionych w zakładzie, szkoleniami obejmującymi sposób postępowania z osobami z niepełnosprawnością oraz pogłębiającymi ich w wiedzę z zakresu ograniczeń wynikających z dysfunkcji narządów ruchu, wzroku i słuchu.

Warto przywołać w tym miejscu Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom [patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego (CPT/Inf 92/ 3) dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego], które wskazują, że nie ma lepszej przesłanki przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.

12. Prawo do praktyk religijnych

Posługę kapłańską sprawuje w jednostce kapelan rzymskokatolicki. Ponadto na terenie zakładu prowadzona jest działalność religijna przez Świadców Jehowy oraz Kościół Zielonoświątkowy. Jednostka współpracuje również ze Świeckim Ruchem Misyjnym „Epifania”.

Msze święte odbywają się w kaplicach jednostki: w pawilonie F oraz kompleksie widzeń dla skazanych odbywających karę w zakładzie typu zamkniętego.

Pomieszczenia kaplic nie wzbudziły wątpliwości ekspertów mechanizmu pod względem ich dostępu dla osób poruszających się na wózku.

13. Problemy ujawnione w trakcie wizytacji, niezwiązane z kwestią niepełnosprawności osadzonych

a) warunki bytowe

Podczas oglądu przedstawiciel KMP zauważył, iż w celi nr 11 pawilonu A oraz w celi przeznaczonej dla osób z niepełnosprawnością w pawilonie E, część łóżek była zestawiona ze sobą w taki sposób, iż niektórzy mężczyźni zmuszeni byli spać w styczności ze sobą, co mogło powodować u nich dyskomfort i agresję. Wizytujący zalecają zatem zmianę rozstawienia mebli w tym pomieszczeniu.

b) traktowanie

W rozmowach z osadzonymi pojawiały się sygnały dotyczące zwracania się do nich po nazwisku lub „na ty” przez funkcjonariuszy działu ochrony. Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 k.k.w.

c) prawo do informacji

Nie we wszystkich pawilonach mieszkalnych na tablicach informacyjnych wywieszonych zostały adresy instytucji, do których osadzeni mogą się zwrócić w przypadku naruszenia ich praw, w tym do: Rzecznika Praw Obywatelskich, sądu penitencjarnego, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Wizytujący zalecają uzupełnienie informacji o adresy i numery telefonów instytucji prawnoczwolniczych.

Podczas rozmów indywidualnych, osadzeni wskazywali, iż wiedzą o możliwości skorzystania z połączenia „Skype”, natomiast wykazywali się brakiem wiedzy o istnieniu

dostępu do Biuletynu Informacji Publicznej. Pracownicy BRPO zalecają zatem rozpowszechnienie wśród osadzonych wiedzy w tym zakresie.

d) prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Zapisy porządku wewnętrznego w Zakładzie nie przewidują widzeń w dni świąteczne. Zgodnie bowiem z § 33 porządku widzenia odbywają się w soboty, niedziele oraz czwartki i piątki. W dniu 26 marca 2013 r. Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich skierował do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej wystąpienie w sprawie umożliwienia widzeń zarówno w dni świąteczne, jak i inne dni, ustawowo wolne od pracy (dot. RPO-701427-VII-720.5/12/DK). W ocenie Rzecznika bliskość w rodzinach utrzymywana jest między innymi dzięki podtrzymywaniu zwyczaju spotkań w określone dni w roku. Nadto osoby pracujące mają w te dni, ze względu na zwolnienie z obowiązku świadczenia pracy, niejednokrotnie rzadką szansę na dotarcie do niemieszkających w pobliżu członków rodzin. Podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym zostało uznane za jeden z najważniejszych elementów oddziaływania na skazanych (art. 67 § 3 k.k.w.). Inspirowanie kontaktów skazanych z osobami najbliższymi jest jednym z podstawowych elementów oddziaływań penitencjarnych [§ 7 ust. 2 pkt 13 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 151, poz. 1469)]. W tej mierze warto również przywołać Europejskie Reguły Więzienne: *władze więzienne winny pomagać więźniom w utrzymaniu odpowiedniego kontaktu ze światem zewnętrznym oraz zapewniać im w tym celu odpowiednie wsparcie materialne* (Reguła 24.1). W dniu 25 kwietnia 2013 r. Dyrektor Generalny Służby Więziennej zgodził się z Rzecznikiem w tej sprawie (dot. BDG-70-38/13/431), a następnie wystosował do dyrektorów wszystkich jednostek penitencjarnych polecenie wyznaczenia w porządkach wewnętrznych dni widzeń, które będą realizowane w ważne dni świąteczne, niezależnie od obrządku oraz w pozostałe dni ustawowo wolne od pracy. Wobec powyższego pracownicy BRPO zalecają umożliwienie realizacji widzeń osadzonych również w dni świąteczne oraz w dni ustawowo wolne od pracy, a także zmianę treści porządku wewnętrznego w tym zakresie.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudza § 42 pkt 1 porządku wewnętrznego jednostki, który stwierdza, iż korespondencję urzędową osadzeni składają wraz z wypełnionym drukiem potwierdzenia odbioru korespondencji. Kwestia ta była przedmiotem wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich do Dyrektora Generalnego Służby

Więziennej. We wskazanym piśmie Rzecznik wyjaśniał, iż odpowiednie regulacje w tej mierze zawarte są w art. 105 § 7 k.k.w. oraz § 20 ust. 2 regulaminu kpw i regulaminu ta. W myśl pierwszego z przywołanych przepisów *skazany otrzymuje pisemne potwierdzenie odbioru w zakładzie karnym wysyłanej przez niego korespondencji urzędowej*. Regulamin kpw. i regulamin ta. zawierają w tej mierze tożsame w treści przepisy odpowiednio jedynie dostosowane do miejsca osadzenia i statusu wysyłającego korespondencję. Wskazane wyżej przepisy brzmią *przyjmujący w zakładzie karnym/areszcie śledczym korespondencję urzędową wysyłaną przez skazanego/tymczasowo aresztowanego wydaje nadawcy pisemne potwierdzenie jej odbioru oraz odnotowuje na kopercie datę odbioru*. Rzecznik zauważył, iż k.k.w. nie wskazuje kto ma wypełnić druk potwierdzenia odbioru korespondencji. Tej kwestii nie wyjaśnia również wprost zapis regulaminu kpw. i regulaminu ta., jednak to na przyjmującym korespondencję (funkcjonariuszu) ciąży obowiązek wydania nadawcy pisemnego potwierdzenia jej odbioru, który nie jest w przepisach warunkowany tym, że osadzony dostarczy wypełniony druk potwierdzenia odbioru. Przyjmując zasadę racjonalności ustawodawcy, należy wskazać, iż obowiązek wydawania (a tym samym wypełniania potwierdzeń) ciąży na przyjmującym korespondencję, bowiem w sytuacji przesyłania korespondencji poleconej osadzony wypełnia potwierdzenie nadania korespondencji. Oczywiście w przypadku korespondencji poleconej potwierdzenia nadania korespondencji dokonuje urząd pocztowy, ale trzeba mieć na uwadze, że jeżeli intencją prawodawcy byłoby również wprowadzenie tej zasady do § 20 ust. 2 regulaminu kpw. i regulaminu ta. uczyniłby to wprost tak jak w § 16 ust. 4 regulaminu kpw. i regulaminu ta. Trzeba zauważyć, że gdyby przepis był sformułowany w ten sposób, że funkcjonariusz „potwierdza” odbiór korespondencji to można by przyjąć interpretację Służby Więziennej, ale ponieważ funkcjonariusz ma obowiązek „wydać” potwierdzenie odbioru korespondencji nie może tego uzależniać od przedłożenia mu wypełnionego potwierdzenia odbioru korespondencji. W ocenie RPO - w świetle obecnie obowiązujących przepisów - dopuszczalna jest jedynie sytuacja gdy osadzony dobrowolnie wypełnia druk potwierdzenia odbioru korespondencji i zgłasza się do funkcjonariusza, który po sprawdzeniu danych wydaje potwierdzenie przyjęcia korespondencji urzędowej. Należy przyjąć jednak, iż w sytuacji, gdy osadzony nie ma wypełnionego druku odbioru korespondencji a jednak chce dokonać wysyłki, przyjmujący korespondencję ma obowiązek wydać nadawcy potwierdzenie jej odbioru. W odpowiedzi Dyrektor Generalny Służby Więziennej wskazał, iż przyjęta regulacja cyt. „wydaje się nie naruszać

zasad postępowania” określonych w § 20 ust. 2 regulaminu kpw. i regulaminu ta. Dalej poinformował Dyrektor Generalny mając na względzie zasady przejrzystości prawa CZSW opracował projekt nowelizacji regulaminu kpw. i regulaminu ta., proponując przyjęcie trybu wypełniania druku potwierdzenia odbioru korespondencji urzędowej analogicznego jak w przypadku wypełniania druku potwierdzenia odbioru przesyłki poleconej, który reguluje § 16 ust. 4 regulaminu kpw. Podobne stanowisko zajął Minister Sprawiedliwości, który w piśmie nr DWOIP-I-072/13/13/8 stwierdził, że w świetle obowiązujących przepisów brak jest podstaw do żądania od osadzonych wypełniania druku nadania korespondencji. Tym samym praktyka Służby Więziennej w tej mierze, w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich pełniącego funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji nie jest prawidłowa i do czasu zmiany przepisów, o których wspomniał Dyrektor Generalny, nie powinna być kontynuowana.

Zgodnie z §50 porządku wewnętrznego skazany przebywający w izbie chorych korzysta z aparatu telefonicznego za zgodą lekarza. Wizytujący nie znajdują podstaw prawnych ograniczania prawa tej grupy skazanych do kontaktu telefonicznego i zalecają zmianę przyjętej praktyki oraz zapisu porządku wewnętrznego.

Sala widzeń bezdozorowych przeznaczona dla skazanych odbywających karę w zakładzie karnym typu zamkniętego objęta jest monitoringiem. Zdaniem wizytujących instalowanie kamer w tych pomieszczeniach stoi w sprzeczności z intencją, jaka przyświecała ustawodawcy wprowadzającemu tę formę nagrody. Prawodawca wskazując, że jest to widzenie bez osoby dozoru, nakazał odstąpić od wymogu nadzoru nad skazanymi i osobami go odwiedzającymi, przyznając im większą swobodę i szerszy zakres prywatności podczas tego widzenia. Należy również zauważyć, że nagrodowy charakter tego rodzaju widzenia poprzedza ocena wychowawcy działu penitencjarnego, że w czasie widzenia skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, zaś administracja jednostki penitencjarnej dysponuje instrumentami, które pozwalają na zdiagnozowanie skazanych mogących podejmować działania godzące w bezpieczeństwo zakładu. W związku z powyższym reprezentanci KMP zalecają demontaż kamery w tym pomieszczeniu bądź każdorazowe jej zasłanianie podczas widzeń.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego w Gębarzewie:

1. umieszczanie osób z niepełnosprawnością ruchową w celach dla nich przeznaczonych;
2. objęcie wszystkich pracowników Służby Więziennej mających bezpośredni kontakt z osadzonymi szkoleniami z zakresu praw osób pozbawionych wolności oraz tzw. miękkimi szkoleniami i kursami dotyczącymi postępowania z osobami z niepełnosprawnością;
3. dostosowanie izb chorych do potrzeb osób z niepełnosprawnością;
4. poszerzenie oferty kulturalno-oświatowej o zajęcia dla osób starszych i z niepełnosprawnością;
5. zapewnienie dostępności miejsc i urządzeń Zakładu do potrzeb osób z niepełnosprawnością, zgodnie z wskazówkami zawartymi w pkt 5, 6, 8 raportu;
6. w przypadku osadzenia osób niesłyszących i niedosłyszących, umożliwienie im skorzystania z systemu wspomagania słuchu (w przypadku korzystania przez nich z odpowiednich aparatów słuchowych i woli skorzystania z systemu) oraz zapewnienie dostępności tłumacza polskiego języka migowego, jak i audiobooków;
7. przypomnienie personelowi Zakładu o konieczności zwracania się do osadzonych zgodnie z przyjętymi normami, w tym z zachowaniem formy grzecznościowej *Pan*;
8. wyznaczenie w porządku wewnętrznym jednostki dni widzeń, które będą realizowane w ważne dni świąteczne, niezależnie od obrządku oraz w pozostałe dni ustawowo wolne od pracy;
9. rozpowszechnienie wśród osadzonych informacji o możliwości dostępu do stanowiska komputerowego z BIP;
10. rozdzielenie stykających się łóżek w celach;
11. uzupełnienie tablic informacyjnych o adresy instytucji stojących na straży praw człowieka;
12. zaprzestanie uzależniania skorzystania z telefonu przez skazanych przebywających w izbie chorych od zgody lekarza i stosowną zmianę zapisu w porządku wewnętrznym;
13. usunięcie/przysłonięcie kamery monitorującej z sali przeznaczonej do widzeń bez osoby dozorującej

14. wypełnianie druków potwierdzenia nadania korespondencji urzędowej przez funkcjonariusza przyjmującego korespondencję oraz stosowną zmianę zapisu w porządku wewnętrznym w tym przedmiocie.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Poznaniu

1. uwzględnienie wymienionych w niniejszym Raporcie potrzeb, poprzez przyznanie środków finansowych niezbędnych do realizacji zaleceń dotyczących koniecznych modernizacji, uzupełnienia wyposażenia oraz szkoleń personelu;